



**LATVIJAS  
UNIVERSITĀTE**  
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ



PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO  
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU  
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

*Lilija Jurgīte*

*Latviešu valoda funkcionālā aspektā  
Skolēna rokasgrāmata*

ETNOLINGVISTISKAIS ASPEKTS  
VALODA UN SABIEDRĪBA

### **1.3. Kāpēc un kā mainās valoda un tās lietojums?**

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”

prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”

aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu  
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta**

**„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu  
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,

LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

**Rīga 2011**

### 1.3. KĀPĒC UN KĀ MAINĀS VALODA UN TĀS LIETOJUMS?

#### *1.uzdevums*

<ul style="list-style-type: none"><li>• <b><i>Izlasiet, lūdzu, tekstu.</i></b></li><li>• <b><i>Atrodiet tajā atbildes uz jautājumiem un ierakstiet tās 1.tabulā.</i></b></li></ul>	<p>Valodas sabiedrisko jeb kolektīvo raksturu apliecina tās rašanās un pastāvēšana, valodas centrālā loma sazināšanās procesā. Valoda pāriet no paaudzes uz paaudzi, turklāt katra no tām valodas attīstībā dod savu ieguldījumu. Valodā pamazām uzkrājas aizvien bagātākas un daudzveidīgākas izteiksmes iespējas, kā arī tautas izpratne un vērtējums par apkārtējām parādībām. Tāpēc bērns, mācoties valodu, manto arī noteiktu skatījumu uz lietām, kas ietverts šās valodas vārdu krājumā, vārdu saistījuma tradīcijās un frazeoloģijā. Taču jau bērnībā, apgūstot valodu, cilvēks ir radošs, izpaužas valodā kā indivīds, runājot izteic savas asociācijas un emocijas, izmanto valodu atbilstoši savām vēlmēm un uztverei.</p> <p>(Nītiņa, Daina. <i>Valodniecības jautājumi</i>. Rīga, 2007, 47)</p>
--	--

#### *1.tabula*

<b><i>Ko bērns pārmanto ar valodas starpniecību?</i></b>	<b><i>Kā valodas apguves procesā izpaužas bērna radošums?</i></b>

## 2. uzdevums

<ul style="list-style-type: none"><li>• <i>Izlasiet tekstu.</i></li><li>• <i>Kāds varētu būt šī teksta virsraksts?</i></li><li>• <i>Uzrakstiet to.</i></li></ul>	<hr/> <p>.. cilvēki, pat savā dzimtajā valodā visi nerunā vienādi. Katrs no valodas sistēmas bagātā krājuma savā runā izmanto tikai to, kas viņam liekas visnepieciešamākais, visprecīzākais, visskanīgākais. Līdz ar to katram no mums ir sava runas tradīcija jeb <b>idiolekts</b>. Vienas ģimenes locekļu, kādas teritorijas (ciema, pagasta utt.), sociālās vai profesionālās grupas pārstāvjiem ir līdzīgas runas tradīcijas (idiolekti). Šos līdzīgos idiolektus mēdz apvienot <b>dialektos</b>. Ja dialekts radies kādā noteiktā teritorijā, to sauc par teritoriālo dialektu. Dažādu sociālo un profesionālo grupu īpatnējo runas veidu sauc par sociālo dialektu jeb <b>sociolektu</b>.</p>
--	--

## 3. uzdevums

<ul style="list-style-type: none"><li>• <i>Izlasiet doto tekstu.</i></li><li>• <i>Atradiet tajā informāciju par to:</i>  <i>1) kādi ir valodas vēsturiskie paveidi,</i>  <i>2) kas katram no tiem raksturīgs.</i></li><li>• <i>Atbildes ierakstiet 2.tabulā.</i></li></ul>	<p>Senākais dialekta paveids neapšaubāmi ir teritoriālais dialekts, kas aizvēstures periodā bija asinsradnieku kopienas jeb ģintis valoda. Kaimiņu ģintis parasti apvienojās lielākās grupās – ciltīs. Neskatoties uz atsevišķo kopienu valodu atšķirībām, vienas vai vai pat vairāku radniecīgu cilšu locekļi varēja bez grūtībām sazināties, runājot katrs savas ģintis valodā. Valodniece Ina Druviete norāda: „Cilšu valodas sākotnēji parasti stipri neatšķiras no radniecīgu cilšu valodām, bet šīm agrīnajām valodas attīstības stadijām ir raksturīgas samērā stingras robežas, kas noved pie pakāpeniskas valodu diverģences [nošķiršanās]. Līdz ar zemkopības un lopkopības attīstību pastiprinās sakari starp ciltīm, kas rada ..valodu tuvināšanos. Dažādu iemeslu dēļ vienas ciltis nereti kļūst par dominējošām un pakāpeniski asimilē citas radniecīgas ciltis.“</p> <p>Viduslaikos, kad valstiskos veidojumos tika apvienotas gan radniecīgu, gan arī neradniecīgu cilšu apdzīvotās teritorijas, sākās valodu mijiedarbība. Veidojās tautības, līdz ar to arī tautību valodas, kurās saglabājās arī daudzas cilšu valodu īpatnības. Šajā periodā parasti radās arī rakstu valoda, uz kuras pamata sāka veidoties nacionālā valoda, tai skaitā tās koptais un normētais paveids – literārā valoda jeb kopvaloda. Valodniece D. Nītiņa norādījusi, ka „salīdzinājumā ar tautības valodu nacionālajā valodā pastiprinās izlokšņu atšķirību zušana, ko sekmē literārās valodas prestižs, tās nostiprināšanās un izplatība skolā, oficiālajās iestādēs, presē, teātrī, radio, televīzijā utt.“</p> <p style="text-align: right;"><i>(Pēc I.Druvietes un D.Nītiņas)</i></p>
--	---

*2. tabula*

<i>Valodas vēsturiskie paveidi</i>	<i>Kas attiecīgajam paveidam raksturīgs?</i>